

Çiftlik Hayvanlarında Refahın İyileştirilmesinde Yetiştiricinin Rolü

Şeniz Öziş Altınçekiç¹, Mehmet Koyuncu¹

¹Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Görükle, Bursa

*e-posta: senizozis@gmail.com; Tel: +90 (224) 29 41 561; Fax: +90 (224) 4428152

Geliş Tarihi: 31.10.2011, Kabul Tarihi: 09.04.2012

Özet: Çiftlik hayvanları ile yapılan birçok çalışma göstermiştir ki, hayvanlar ve yetiştiriciler arasındaki ilişkiler hayvanın verimliliğini ve refahını etkileyebilmektedir. Özellikle hayvan refahının sağlanmasında yetiştiriciler kritik öneme sahiptirler. Hayvan refahı yalnızca insanlar tarafından yaratılan üretim, yetiştirme ve besleme sistemleri ile değil aynı zamanda hayvanların doğal davranışlarını gösterebilecekleri koşulların yaratılması ile de yakından ilgilidir. Bu durum insan ve hayvan arasındaki etkileşimin ana unsurunu oluşturmaktadır. Bu ilişki, insanların hayvanları nasıl algıladığına bağlı olarak hem etkilenmekte hem de etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan refahı, insan-hayvan ilişkisi, yetiştirici.

The Role of Breeders in Improvement of Welfare in Livestock

Abstract: There is a large number of literature on human animal relationships and on specific management routines affecting animal health and welfare. Particularly the breeders have a critical role in ensuring the welfare of animals. Animal welfare is influenced not only by the way humans build up a production system, plan strategies for breeding and feeding and fulfil the animals needs for natural behaviour and good living conditions. This relationship both effect and is affected by how animals perceive humans.

Key Words: Animal welfare, human-animal relationship, breeders.

Giriş

Hayvanların evcilleştirilmesinden bu yana çiftlik hayvanları ile insan arasında daima yakın bir ilişki olmuştur. Yüzyıllar boyunca insanlar ve hayvanlar arasında, insanların hayvanlara bakım, besleme ve barındırma koşulları sağlaması, karşılığında da hayvanların et, süt, lif, deri ve gübresinden yararlandığı simbiyotik bir ilişki devam etmiştir (English ve ark., 1992). Çiftlikler geçmişte, genellikle ailenin geçimini sağlayacak kadar az sayıda

hayvanın bulunduğu ve çoğu zaman da insanların ve hayvanların bir arada yaşadığı çok küçük ölçekli yerler şeklindedir. Bu da insanlar ile hayvanların sürekli temas halinde ve yakın ilişkiler içinde olmalarını sağlamıştır. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarımsal üretimde kendine yeterli olan ülkelerin çoğunda tarımsal faaliyetlerdeki değişimler ve çiftlik ölçeklerinin genişlemesi insanlarla hayvanlar arasındaki iletişimin zayıflamasına yol açmıştır. Aynı zamanda çiftliklerin büyümesi ile beraber otomatik yemleme ve sağım makineleri gibi işgücünden tasarruf sağlayan teknolojilerin geliştirilmesi insanlarla hayvanlar arasındaki temasın azalması sonucunu doğurmuştur. İnsanlarla hayvanlar arasındaki iletişim genelde hayvanlar için rahatsız deneyimler olan ilaç, aşı ve nakil gibi sürü yönetimi uygulamaları ile sınırlandırılmıştır. Bunun sonucunda da, hayvanlarda insanlara karşı korku duygusu gelişmiş, verimlilik ve refah azalmıştır (Lensink, 2002).

İnsan-hayvan etkileşimleri entansif yetiştiricilik sistemlerinin ortak bir özelliğidir. Çiftlik hayvanları ile yapılan çalışmalar göstermiştir ki, hayvanlar ve yetiştiriciler arasındaki ilişkiler hayvanın verimliliğini ve refahını etkileyebilmektedir (Hemsworth ve ark., 1989; Burton ve ark., 2012). Bu etkileşimlerin çoğu hayvan için ilk etapta zararsız gibi görünürken, yetiştiricinin bu rutin davranışlardan bazılarını sık kullanması çiftlik hayvanlarının insanlara karşı büyük korkular duymasına yol açabilmektedir. Stres nedeniyle meydana gelen bu korku hayvanların refahını ve verimliliğini olumsuz etkileyebilmektedir (Hemsworth ve Coleman, 1998). Yetiştiriciler ile hayvanlar arasında doğru ilişkilerin kurulması hem hayvanlar hem de insanlar için önemlidir. Bu ilişki, insanların hayvanları nasıl algıladığına bağlı olarak hem etkilenmekte hem de etkilemektedir. Son yıllarda hayvan yetiştiriciliğinde insan davranışlarının önemi anlaşılmış ve bir takım ilerlemeler sağlanmış olsa da mevcut bilgilerde hala önemli eksiklikler bulunmaktadır. Ticari işletmelerde, çiftlik hayvanları üzerinde insan davranışlarının etkisi hakkında çalışmalar yapmanın zorluğunun yanı sıra bu çalışmalar içerisinde bireysel özellikleri manipüle etmek çok daha zordur. Oysa bu konudaki çalışmaların sadece hayvanları değil insanları da içine alması önemlidir (Hemsworth ve ark., 2002).

Yetiştiricinin teknik bilgi ve becerisi, iş performansını artıran önemli nitelikleri iken çiftlik hayvanlarına yönelik tutum ve davranışları ise daha az bilinen fakat diğer ikisine göre nispeten daha önemli olan nitelikleridir. Yetiştiricinin olumsuz davranışları ile yaşanan korku ve stres hayvanın verimliliğini, sağlığını ve refahını olumsuz etkilemektedir. Evcilleştirme ile korku eşiği düşürülmüş olsa da çiftlik hayvanlarında insanlara karşı korku hissettiklerinde verdikleri tepki tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Bununla birlikte, yabani ve evcil hayvanlar arasındaki davranış farklılıkları esas olarak kantitatif karakterlerde görülmekte ve bunun nedeni olarak da uyaranlara karşı verdikleri tepki eşiklerindeki farklılık gösterilmektedir (Waiblinger ve ark., 2006). Birçok araştırmada, çiftlik hayvanlarının insanlar tarafından idare edilmesinin hayvanlarda korkuya neden olduğu ve korkuya verdikleri tepkiyi belirgin ölçüde artırdığı saptanmıştır (Hemsworth ve Coleman, 1998; Rushen ve ark., 1999; Waiblinger ve ark., 2006). Hayvanlar arasında duyulan korku ve verilen tepkiler bakımından önemli farklılıklar bulunmakta, bu kötü duygusal durum da hayvanların davranış, verimlilik, sağlık ve refahını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu farklılıklar çiftlik hayvanı yetiştiriciliğinde çeşitli sorunlar olduğunu gösterirken aynı zamanda hayvanların insanlara karşı gösterdiği korku tepkisini azaltmak için fırsatlar olduğunu da göstermektedir.

Bu derleme, hayvan yetiştiriciliğinde insan-hayvan arasındaki etkileşime yön veren unsurlar ve bu unsurların etkilerini içermektedir. Çalışmanın söz konusu etkileşimin zayıf yönlerinin anlaşılmasına yardımcı olması ve konuyla ilgili yapılacak araştırmalara yön vermesi beklenmektedir.

Refah Kavramı

Hayvan refahı kavramı, hayvanın yaşam kalitesini ifade etmektedir. Hayvan refahı kavramının bu şekilde tanımlanması, hayvanların temel bazı özelliklerinin değerlendirildiği düşüncesini akla getirmektedir. Bu düşünce, refahın değerlendirilebilir bir kavram olmasının anlaşılmasıyla daha özel bir önem kazanmıştır. Hayvan refahı kavramı ayrıca hayvancılık sistemlerinin belli değerlerini ve hedeflerini de yansıtmalıdır. Bu değerler, hayvancılık sistemlerinde amaçlanan hedeflerle uyuşan ve hayvan refahı kavramı tanımında belirtilen düşüncüyü yansıtan değerler olmalıdır. Son çeyrek asır boyunca, bilim adamları refah kavramını tanımlamakla uğraşmış fakat hiçbir tanımda fikir birliği sağlanamamıştır. Refah kavramının tek başına pozitif ya da nötr bir kavram olup olmadığı, “iyi”den “kötü”ye kadar değişiklik gösterdiği ifadesi bile tartışılmaktadır. Genel olarak hayvan refahı kavramı, hayvanın hayat kalitesinin bir ya da birden çok faktör dikkate alınarak değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu faktörler hayvanın durumunu tanımlayan bilimsel bir anlatımın yanında, hayvanın yaşam kalitesi hakkındaki ahlaki görüşleri de içermelidir. Diğer taraftan bazı bilim adamları ise hayvan refahı kavramının, bilimsel açıdan objektif olarak ölçülebilirliğinin ve etik açıdan ele alınmasının birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Sonuç olarak hayvan refahı; sağlık, hastalık, davranış, bakım ve yönetim uygulamalarını içeren objektif ve subjektif özelliklerin bir kombinasyonu şeklinde tanımlanabilmektedir. Bir hayvanın refahı, yaşadığı çevrede karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada zorlukların üstesinden gelme kavramı ise çevrenin ve yanlış uygulamaların oluşturduğu etkilere karşı huzurlu ve mutlu bir ortamın yaratılması olarak ifade edilmektedir (Broom, 1991).

İnsan-Hayvan İlişkileri

Estep ve Hetts (1992), hayvanların insanları dört şekilde algıladığını ileri sürmüştür.

1. Kendisiyle olumsuz bir iletişim kurulması ya da hiç iletişim kurulmamasına bağlı olarak insanı tehlikeli olarak algılar ve bu yüzden insanlara karşı korku duygusu oluşur.
2. Sıradan bir obje olarak algılar.
3. Yem ve su sağlayan biri olarak algılar.
4. Sosyal bir partner olarak algılar.

Sakin, kendine güvenen, dengeli bir yetiştirici, hayvanlar üzerinde şiddete başvurmayan güvenli ve huzurlu bir etki bırakır (Seabrook ve Bartle, 1992; Seabrook, 1994; Hemsworth ve Coleman, 1998). Bu gibi durumlarda insanlar tehlikeli bir tehdit olarak değil sıradan bir obje ya da sosyal partnerler olarak algılanırlar.

Hayvanların temel davranışsal ihtiyaçlarını ifade etmesine olanak sağlanan bir çiftlikte insanların hayvanlara bakış açısında beklenen değişim gerçekleşmiştir. Yetiştiriciler hayvanların bu ortamlarda kısıtlanmış çevrede olduğundan çok daha farklı davranışlar sergilediğini ve karşılıklı etkileşimlerde farklılıklar olduğunu görmüşler; bu da hayvanların çok hassas ve duyarlı canlılar olduklarının farkına varılmasını sağlamıştır (Vaarst ve ark.,

2004). Sürü yönetiminin rutin uygulamaları esnasında hayvanların yetiştiriciye karşı duyduğu korku onlar için önemli bir stres kaynağıdır. İyi hayvan refahı için iyi bir yetiştirici şarttır. Özellikle insan-hayvan ilişkisinin yönü hayvanların duyduğu korku ya da güven duygusu bakımından önem taşımakta ve çiftlikteki hayvan refahının değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak kullanılabilir (Rousing ve Waiblinger, 2004; Burton ve ark., 2012).

İyi-Kötü Refah Koşulları ve Verimliliği Etkileyen Noktalar

Bir çiftlikte, yetiştirici ile hayvanlar arasında fiziksel ve fiziksel olmayan pek çok farklı etkileşim söz konusudur. Fiziksel eylemler genellikle vurma, dokunma ve okşama gibi eller ile yapılan eylemler olarak tanımlanırken; yetiştiricinin ses tonu, vücut hareketleri, kokusu ve hayvana yaklaşırken çıkardığı gürültü ise fiziksel olmayan eylemler olarak tanımlanmaktadır (Seabrook ve Bartle, 1992). Genelde bu eylemlerin birçoğu hayvanları yemleme, sağım ve diğer farklı uygulamalarda yetiştirici tarafından sergilenmektedir. Yetiştiricinin hayvanlara vurma veya tekmeleme gibi olumsuz fiziksel teması sonucunda hayvanlar insanlardan korkmakta ve geri çekilme davranışı göstermektedirler. Bu durum insanın hayvanla temasının zorunlu olduğu tedavi uygulamaları sırasında daha da önem kazanmaktadır. Çünkü hayvan bu tip uygulamalara direnmekte ve zorluk yaratmaktadır (Hemsworth ve ark., 1986; Pearce ve ark., 1989). Benzer şekilde yetiştiricinin hayvana yaklaşırken dikkatli bir şekilde dokunması, okşaması gibi olumlu fiziksel teması hayvanların insanlara karşı duyduğu korkuyu azaltmakta, yaklaşma eğilimini artırmaktadır (Lensink ve ark., 2000).

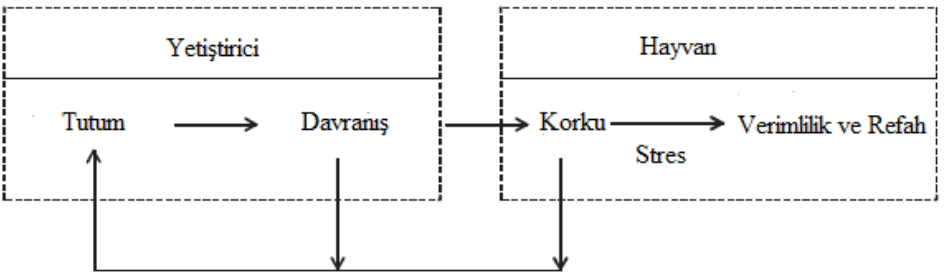
Hayvanların insanlara karşı duyduğu korkunun değerlendirildiği çalışmalar, hayvanların davranışsal yanıtları kullanılarak yapılmış ve yapılan bir dizi çalışma sonucunda verimlilik ve insan korkusu arasında negatif korelasyon olduğu bulunmuştur (Breuer ve ark., 2000; Hemsworth ve ark., 2000). Domuzlarda yapılan bir çalışmada, domuzların insanlara karşı duydukları korkunun yüksek olduğu ve bunun domuzlarda kronik strese yol açarak büyüme ve üreme düzeylerini azalttığı bildirilmektedir (Hemsworth ve ark., 1986; Barnett ve ark., 1991). Benzer şekilde süt verim yönlü yetiştiricilikte kötü yönetimden kaynaklanan stres nedeniyle hayvanlarda süt veriminde düşüş gözlemlendiği belirtilmektedir (Rushen ve ark., 1999). Bunun nedeni olarak, yetiştiricinin hayvanlara kötü muamele etmesi sonucu hayvanlarda kronik stres oluşması ve otonom sinir sisteminin etkisi altında katekolaminlerin salgılanarak süt veriminde azalmaya neden olmaları gösterilmektedir.

Çiftlik hayvanları konusunda yapılan çalışmalarda, hayvanlarda insan korkusuna neden olan temel faktörlerden bazılarını tanımlayabilmek için yetiştiricinin tutum ve davranışları incelenmiş ve yetiştirici davranışları “hayvanları sevme veya sevmeme” durumu derecelere ifade edilen bir psikolojik eğilim olarak tanımlanmıştır (Eagly ve Chaiken, 1993). Psikologlar yetiştirici davranışlarının algılama (yetiştiricinin hayvan hakkındaki düşünceleri), temas (yetiştiricinin verdiği duygusal tepki) ve isteme (hayvana karşı davranışsal eğilim) olmak üzere 3 bileşenden oluştuğunu belirtmektedirler (Hemsworth ve Coleman, 1998). Bu nedenle yetiştiricinin bu 3 bileşenin biri veya daha fazlası ile ilgili gösterdiği bir dizi davranış şekli doğrudan ölçülemezle birlikte belli başlı davranışlarından çeşitli çıkarımlar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra hayvanların insan korkusu ve yetiştiricinin tutum ve davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi için

yetiştirici hakkında doğrudan davranışsal gözlemler yapılarak oluşturulan davranış anketlerinden yararlanılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda elde edilen veriler, çiftlik hayvanlarının yetiştiriciye karşı duyduğu korku ve yetiştiricinin hayvanlara karşı tutum ve davranışları arasında önemli ardışık ilişkiler olduğunu göstermektedir (Coleman ve ark., 1998; Breuer ve ark., 2000; Hemsworth ve ark., 2000; Burton ve ark., 2012).

Ticari işletmelerde, sürü idaresinde hayvana eziyet veren ya da fayda sağlayan uygulamalar esnasında hayvanlar maruz kaldıkları durum ile yetiştirici arasında ilişki kurup bunun sonucunda kaç ya da yaklaş yanıtını geliştirirler. Vurma, itme, dürtme ve hızlı hareket etme gibi davranışlar yetiştiricilerin istenmeyen nitelikteki davranışları iken, yavaş hareket etme, konuşma, bakıcıların sık değişmemesi, hayvanları okşama, sevme gibi davranışlar yetiştiricilerin olumlu nitelikteki davranışlarıdır (Hemsworth ve Coleman, 1998; Pajor ve ark., 2000). Hayvan iyi ya da kötü maruz kaldığı davranışları zihninde tutmakta ve sonraki ilişkilerini buna göre değerlendirmektedir. Bazı davranışlar hayvanın doğasından ya da yetiştiricinin sık sık tekrarlaması sonucu hayvan tarafından olumlu algılanır hale gelmekte ve hayvanların insanlardan kaçınma davranışlarını azaltmasına yol açmaktadır. Hayvanın olumsuz davranışlara verdiği korku yanıtı sadece kaçınma davranışını değil fizyolojik stres yanıtlarını da içermektedir. Olumsuz davranışlara maruz kalmış (elektrik şoku uygulanmış) hayvanlarla olumlu davranışlar (okşama) gösterilen hayvanların yetiştiriciye karşı verdikleri tepkiler karşılaştırıldığında kötü muameleye maruz kalan hayvanlarda kan kortizol düzeyinin yükseldiği görülmüştür (Hemsworth ve ark., 1986; Boissy ve Bouissou, 1988). Bu sonuçlar göstermektedir ki çiftlik hayvanlarında akut stres yanıtlarının kökeni yetiştirici olabilmekte ve yetiştirici ile sürekli ve uzun süreli temas hayvanda kronik stres yanıtlarının ortaya çıkması sonucunu doğurabilmektedir. Hayvanların gösterdiği kaçınma yanıtları bakımından bireyler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Endişeli hayvanlar rutin kontroller ve sürü idaresi uygulamaları esnasında da insanlardan kaçmaya çalışarak kendilerini yaralayabilmektedirler. Hatta endişeli hayvanlar insanların ortamdaki varlığında bile aşırı strese girmekte ve bazı durumlarda bu kronik strese dönüşebilmektedir. Ayrıca endişeli hayvanlarda kronik stres, bağışıklık sisteminin baskılanmasına yol açarak sağlıklarını da tehdit etmektedir. İnsanlara karşı duyulan korku çiftlik hayvanlarında üreme performansını yaklaşık %20 düzeyinde azaltmaktadır (Breuer ve ark., 2000; Hemsworth ve ark., 2000; Waiblinger ve ark., 2002). Sonuç olarak, hayvanların insanlara karşı duydukları yüksek korku düzeyi yetiştiricinin kötü davranışları ile doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden hayvan refahını sınırlandırmaya yönelik ortaya çıkacak refah problemlerine karşı hazırlıklı olmak ve hayvanları gözlemek yetiştiricinin sorumluluğundadır. Yetiştirici ve hayvanlar arasında var olan karşılıklı ilişkiler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Çiftlik hayvanı yetiştiriciliğinde hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişkiler gerçek ve sürekli ilişkilerdir. Hayvanlar ve insanlar arasındaki bu etkileşimler partnerler üzerinde karşılıklı etkiye sahiptir. Hayvanların kesintisiz devam eden bir dizi hareket ve reaksiyonları gözlemlendiğinde rutin yönetim uygulamalarının hayvanlar üzerindeki etkilerini de gözlemek mümkündür. Yüksek verim ve üreme etkinliğine sahip sürülerde hayvanların gözlemlenmesi (kızgınlığın zamanında belirlenmesi) onların üreme performansını artırmaktadır. Dolayısıyla hayvanlardaki davranış değişikliklerinin veya hastalıklarının erken klinik belirtilerinin yetiştirici tarafından gözlemlenmesi ve uygun tedbirlerin alınması sürünün verimliliği ve refahı üzerinde kritik öneme sahiptir (Vaarst ve ark., 2004).

Şekil 1. İnsan-hayvan etkileşim modeli (Hemsworth ve Coleman, 1998)

Bir hayvanın olumlu ya da olumsuz deneyimlerinin ne olduğunun anlaşılması dinamik öğrenme sürecinin bir bölümüdür. Başlangıçta olumsuz görünen bir deneyim, hayvanların özel bir durumda nasıl davrandığı öğrenildiğinde çok değerli bir bilgi olabilmektedir. Hayvanların acı çekmelerine neden olan olumsuz durumları kronik strese döndürmeden bu deneyimlerini öğrenmeyi sağlamak yetiştiricinin sorumluluğundadır. Bu noktada yetiştirici ve hayvan arasındaki ilişkinin derecesi ve yetiştiricinin motivasyonu kritik öneme sahiptir. Bu motivasyonu korumak için hastalık yapan ajanlara karşı hayvanların korunmasını sağlayan bir çevre yaratmada genel stratejilerin önemli bir faktör olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Vaarst ve ark., 2001).

Çiftlik Hayvanı Yetiştiriciliğinde İnsan-Hayvan İlişkilerini Geliştirme Olanakları

Yetiştiricinin tutum ve davranışları, hayvanlarda verimlilik ve refahı artırmak için insan-hayvan etkileşimlerini iyileştirmenin anahtarı olarak görülmektedir. Bu aşamada yetiştiricinin eğitim düzeyi ve doğru seçimler yapması hayvanın mevcut verimini ve refahını geliştirmesine olanak sağlamaktadır (Waiblinger ve ark. 2002). Yapılan çalışmalar yetiştiricinin tutum ve davranışlarının geliştirilmesi ile çiftlik hayvanlarında korku düzeyini azaltarak verimliliği artırmanın mümkün olduğunu göstermektedir (Hemsworth ve ark. 2002; Coleman ve ark. 2000). Bu kapsamda davranış eğitim teknikleri kullanılarak ilk olarak yetiştiricinin davranışlarının altında yatan nedenlerin bulunması ve düzeltilmesi, ikinci olarak yetiştiriciye kazandırılan bu davranışları koruyarak kalıcı olmalarını sağlamak hedeflenmektedir. İç ve dış faktörler tarafından oluşan davranışın değişmesi noktasında hedeflenen süreçte yetiştiricinin işine ve hayvana bakışı, empati yeteneği gibi özelliklerinin değerlendirildiği kapsamlı bir prosedürün uygulanmasını gerektirmektedir (Coleman, 2001).

Yetiştiricinin rolünü oluşturan çeşitli unsurların sürünün sağlığını ve refahını nasıl etkilediğini analiz eden bir çalışmada yetiştiricinin rolü; yönetici, hayvan bakıcısı ve empati gösteren kişi olarak üç şekilde tanımlanmaktadır. Hayvanlarda rutin sağlık bakımı, besleme programı ve hayvanlara ait kayıtların tutulması gibi işler yetiştiricinin yönetici olarak yaptığı görevler; belirlenen besleme programını uygulamak, sağımı kuralları çerçevesinde gerçekleştirmek ve üreme döngülerini gözlemek gibi teknik bilgi gerektiren işler hayvan bakıcısı olarak yaptığı görevler; hayvanı yakalama ve temas etme gibi hayvanla birebir ilişkili olan işler ise empati gerektiren görevler olarak değerlendirilmektedir. Genel

olarak çiftlikte yapılan rutin uygulamalar, temelde hayvanların daha refah bir yaşam sürmeleri için yapılan işlemler olarak tanımlanmaktadır. Barınakta hijyen düzeyini geliştirmek gibi rutin uygulamalar, temel amaç olmamasına rağmen hem hayvanların daha rahat yaşamalarını sağlayan hem de verimliliği artıran işlemlerdir. Örneğin sağım esnasında süt sığırlarına dokunma veya konuşma gibi rutin bakım işleri süt miktarını artırmaktadır (Seabrook, 2001).

Yetiştiricinin hayvanlara karşı davranışlarını değiştirmenin kolay olmadığı bilinmelidir. Yetiştiricilerin genellikle diğer yetiştiriciler ve hayvanlarla yaşadıkları deneyimlerin bir sonucu olarak sonrasında geliştirdikleri davranışlarındaki alışkanlıkları, düşüncelerini ve tutumlarını değiştirmeleri uzun zaman almaktadır. Bunun yanı sıra son yıllarda yapılan çalışmalar ilk olarak hayvanlara karşı yetiştiricinin kişisel tavırları ve davranışsal profilinin geliştirebileceğini, ikinci olarak bu hayvanların korku düzeylerinin azaltılıp verimliliklerinin artırılabilirliğini göstermiştir (Coleman ve ark., 2000; Hemsworth ve ark., 2002; Burton ve ark., 2012). Yetiştiricinin tutum ve davranışlarının geliştirilmesi çalışmaları temel olarak, insan davranışlarını değiştirmek için başarılı bir şekilde kullanılan algılama ile ilgili davranışsal değişiklik tekniklerini, insanların düşünce ve tutumlarının değiştirilmesinin yanı sıra yetiştiricilerin davranışları bakımından yeniden eğitilmelerini kapsamaktadır. Bu çalışmalarda yetiştiricinin tutum ve davranışları ile hayvanların korku hissi ve verimliliği karşılıklı etkileşim halinde olduğu için yetiştiricinin hem düşüncelerinin hem de davranışlarının eğitilmesi amaçlanmaktadır. Buradaki amaç, yetiştiriciye sadece bilgi ve beceri vermek değil aynı zamanda sürekli olarak yapıldığından artık alışkanlık haline gelmiş tutum ve davranışlarını değiştirmek ve değişimin ardından bireyi bu değişikliklerle başa çıkabilmeye hazırlamaktır. Davranışsal değişimi içeren süreç, davranışsal durum ile ilgili olan dış faktörler ve kişiye bağlı faktörlerin tümünü içine alan geniş kapsamlı bir süreçtir. Bu süreçte hayvanların insanların davranışlarına olan hassasiyetlerinin, yetiştiricinin hayvanlar üzerinde etkili olan ama belirlenemeyen davranış biçimlerinin, kötü idarenin hem yetiştirici hem de hayvan üzerindeki sonuçlarının, davranışsal değişim durumlarında gerçekleştirilmesi ve aynı şekilde sürdürülmesi zor olan durumların belirlenmesi hedeflenmektedir. Yetiştiricinin iş motivasyonu hayvanlara karşı tutumu ile ilişkilidir ya da yetiştiricinin çalışma koşulları ve işinden aldığı zevk ile tutum ve davranışları benzerlik göstermektedir. Bütün hayvancılık işletmelerinde özdisiplin en önemli özelliktir. Yetiştiricinin kendine güvensizliği, değişken, gergin, kuşkucu ve içine kapanık bir kişi olması işletmede doğan yavruların hayatta kalma şansını düşürmektedir (Coleman ve ark., 1998).

Organik Hayvancılık İşletmelerinde İnsan-Hayvan İlişkileri

Organik üretim uygulamalarının doğasında var olan hedefler, yetiştiricinin konvansiyonel sistemde devam ettirilen sürü yönetiminde beklenenin çok ötesinde yetenekli ve ileri görüşlü olmasını gerektirmektedir (Vaarst ve ark., 2004). Organik üretim, hayvanlara ekolojik olarak dengeli bir çevrede doğal davranışları göstermelerini destekleyen serbest yetiştiricilik sistemlerini gerektirmektedir. Öncelik, her hayvanın sağlıklı ve refahının yerinde olmasıdır. Lund ve ark. (2004), yetiştiricilik sisteminde insan ve hayvana bio etik çerçeve içinde partnerler olarak bakılmasını tavsiye etmektedir. Organik yetiştiricilikte bu gibi ilkelerin, yetiştiricilerin hayvanlarla ilişkilerinde kendi rolünü algılaması üzerinde etkili olması ve hayvanlara karşı ahlaki yükümlülük duygusunun

hem sürü hem de bireysel olarak hayvanlarla ilişkilerindeki algılayışını etkilemesi beklenir. Seabrook (1994) süt ineklerinin insanlarla birlikte oldukları bir ortamda daha rahat olduklarını ve daha rahat hareket ettiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte hayvanların insanlarla bir arada olmaktan rahatsızlık duymaları bu korku reaksiyonunun ortaya çıktığı koşullara bağlıdır. Örneğin inekler, açık alanda özgürce hareket ettiklerinde rahatlar fakat daha sonra bir hastalık için tedavi edilmeleri gerektiğinde, tırnak kesimi için tutulduklarında ya da yapay tohumlama gibi uygulamalar esnasında maruz kaldıkları muamele ve kısıtlamalar hayvanların çok daha fazla korku duymasına neden olmaktadır.

İnsanlar ve tek bir hayvan arasındaki temasın miktarı esas olarak üretim sistemine ve hayvanın türüne bağlıdır. Örneğin, süt ineklerinde sağım yapabilmek için günde 2 kez hayvanla temas etmek gerekmektedir. Hastalıkları tedavi etmek için hayvanların yılda birkaç kez insanlarla temas etmesi bile hayvanların algılarını muhakkak etkileyecektir (Vaarst ve ark., 2004). Organik hayvan yetiştiriciliğinin amaçlarından biri sadece hayvanların acı çekmemesi değil hayvanların refahının yüksek olmasını da sağlamaktır. Bu nedenle çiftlikteki rutin bakım işleri refah üzerinde belirgin rol oynamaktadır. Organik hayvan yetiştiricileri sürülerin doğal davranışlarını artıran beslenme ve yaşam koşullarını sağlamalıdır. Konvansiyonel yetiştiricilikte hayvan refahının artırılması zorunluluğu, hayvanın yaşamı üzerinde insan kontrolünün artırılması zorunluluğu ile yakın ilişkilidir (Seabrook ve Bartle, 1992). Organik hayvan yetiştiriciliğinde ise bunun tersine, hayvan merkezli bir yetiştiricilik yapılmakta ve mümkün olduğu kadar doğal yaşam koşulları öncülük etmektedir (Alróe ve ark., 2001; Vaarst ve ark., 2001). Organik hayvan yetiştiriciliği, fonksiyonel ve anlamlı bir hayata öncülük eden doğal yeterlilik ve dayanıklılık için hayvanın bakımının, yapılması gereken en önemli iş olduğuna işaret etmektedir (Wemelsfelder ve Birke, 1997).

Sonuç

Son yıllarda yapılan çalışmalar hayvanların refahı ve verimliliği üzerinde yetiştiricinin rolünün ve etkisinin hafife alınmaması gerektiğini göstermektedir. Yetiştiricinin bu etkisini önemsememe, çiftlik hayvanlarının refahını ve verimliliğini ciddi olarak tehlikeye atmaktadır. Yakın gelecekte çiftlik hayvanları yetiştiriciliğinde yetiştiricinin yeterliliğinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Hayvanların korku duygusu ve verimliliği ile yetiştiricinin tutum ve davranışları arasındaki karşılıklı ilişki nedeniyle yetiştiricinin davranışlarını geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim programında yetiştiricinin hem düşüncelerinin hem de davranışlarının eğitilmesi hedeflenmelidir. İnsan-hayvan ilişkilerini irdeleyen araştırmaların çoğu genellikle en belirgin yetiştirici davranışı olan temas yoluyla etkileşimin etkilerini incelemiştir. Bu noktada yetiştiricinin çiftlik hayvanlarını içine alan tüm davranışlarının tanımlanması için daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca sürü yönetiminde hayvanların hoşuna gitmeyen faktörler ve insan-hayvan etkileşiminde yararlı faktörler tanımlanmalıdır. Bazı durumlarda çiftlik hayvanları üretiminde hoşla gitmeyen ama zorunlu olan uygulamalar sırasındaki olumsuz etkileşimleri kısmen de olsa gidermek için bu yararlı faktörlerden faydalanmaya çalışılmalıdır.

Kaynaklar

- Alrøe, H.F., M. Vaarst and E.S., Kristensen. 2001. Does organic farming face distinctive livestock welfare issues? A conceptual analysis. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 14: 275-299.
- Barnett, J.L., P.H. Hemsworth, G.M. Cronin, E.A. Newman and T.M., McCallum, 1991. Effect of design of individual cage-stalls on the behavioral and physiological responses related to the welfare of pregnant pigs. *Applied Animal Behaviour Science*, 32: 23-33.
- Boissy, A. and M.F. Bouissou. 1988. Effects of early handling on heifers' subsequent reactivity to humans and to unfamiliar situations. *Applied Animal Behaviour Science*, 20: 259-273.
- Broom, D.M. 1991. Animal welfare: concepts and measurement. *Journal of Animal Science*, 69: 4167-4175.
- Breuer, K., P.H. Hemsworth, J.L. Barnett, L.R. Matthews and G.J. Coleman. 2000. Behavioural response to humans and the productivity of commercial dairy cows. *Applied Animal Behaviour Science*, 66: 273-288.
- Burton, R.J.F., S. Peoples and M.H. Cooper. 2012. Building 'cowshed cultures': A cultural perspective on the promotion of stockmanship and animal welfare on dairy farms. *Journal of Rural Studies*, 28: 174-187.
- Coleman, G.C., P.H. Hemsworth, M. Hay and M. Cox. 1998. Predicting stockperson behaviour towards pigs from attitudinal and job-related variables and empathy. *Applied Animal Behaviour Science*, 58: 63-75.
- Coleman, G.J., P.H. Hemsworth, M. Hay and M. Cox. 2000. Modifying stockperson attitudes and behaviour towards pigs at a large commercial farm. *Applied Animal Behaviour Science*, 66: 11-20.
- Coleman, G.J. 2001. Selection of stockpeople to improve productivity. The 4th Industrial and Organisational Psychology Conference, Sydney 21–24 June. p. 30.
- Eagly, A.H. and S. Chaiken. 1993. *The psychology of attitudes*. Harcourt Brace Jovanovitch College Publishers, Fort Worth, TX.
- English, P.R., G. Burgess, R. Segundo and J. Dunne. 1992. *Stockmanship: improving the care of the pig and other livestock*. Farming Press Books, Wharfedale Road, Ipswich, UK, pp. 190.
- Estep, D.Q. and S. Hetts. 1992. Interactions, relationship and bonds: the conceptual basis for scientist animal relations. In: Davis, H., Balfour, D. (ed.) *The Inevitable Bond. Examining Scientist Animal Interactions*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 6-26.
- Hemsworth, P.H., J.L. Barnett and C. Hansen. 1986. The influence of handling by humans on the behaviour, reproduction and corticosteroids of male and female pigs. *Applied Animal Behaviour Science*, 15: 303-314.
- Hemsworth, P.H., J.L. Barnett, G.J. Coleman and C. Hansen. 1989. A study of the relationships between the attitudinal and behavioural profiles of stockpersons and the level of fear of humans and reproductive performance of commercial pigs. *Applied Animal Behaviour Science*, 23: 301-314.

- Hemsworth, P.H. and G.J. Coleman. 1998. A model of stockperson-animal interactions and their implications for animals. In: *Human-Livestock interactions: the stockperson and the productivity and welfare of intensively farmed animals* (ed. P.H. Hemsworth and G.J. Coleman), pp. 91-106. CAB International, New York.
- Hemsworth, P.H., G.J. Coleman, J.L. Barnett and S. Borg. 2000. Relationships between human-animal interactions and productivity of commercial dairy cows. *Journal of Animal Science*, 78: 2821-2831.
- Hemsworth, P.H., G.J. Coleman, J.L. Barnett, S. Borg and S. Dowling. 2002. The effects of cognitive behavioral intervention on the attitude and behavior of stockpersons and the behavior and productivity of commercial dairy cows. *Journal of Animal Science*, 80: 68-78.
- Jones, R.B. and D. Waddington. 1992. Modification of fear in domestic chicks, *Gallus gallus domesticus* via regular handling and early environmental enrichment. *Animal Behaviour*, 43: 1021-1033.
- Lensink, B.J., X. Boivin, P. Pradel, P. Le Neindre and I. Veissier. 2000. Reducing veal calves' reactivity to people by providing additional human contact. *Journal of Animal Science*, 78: 1213-1218.
- Lensink, B.J. 2002. The human-animal relationship in animal production. First Virtual Global Conference on Organic Beef Cattle Production, September 02 to October 15, pp. 1-7.
- Lund, V., R. Anthony and H. Röcklingsberg. 2004. The ethical contract as a tool in organic animal husbandry. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 17: 23-49.
- Pajor, E.A., J. Rushen and A.M.D. de Passille. 2000. Aversion learning techniques to evaluate dairy cattle handling uygulamalar. *Applied Animal Behaviour Science*, 69: 89-102.
- Pearce, G.P., A.M. Paterson and A.N. Pearce. 1989. The influence of pleasant and unpleasant handling and the provision of toys on the growth and behaviour of male pigs. *Applied Animal Behaviour Science*, 23: 27-37.
- Rousing, T. and S. Waiblinger. 2004. Evaluation of on-farm methods for testing the human-animal relationship in dairy herds with cubicle loose housing systems-test-retest and inter-observer reliability and consistency to familiarity of test person. *Applied Animal Behaviour Science*, 85: 215-231.
- Rushen, J., A.M. de Passille and L. Munksgaard. 1999. Fear of people by cows and effects on milk yield, behaviour and heart rate at milking. *Journal of Dairy Science*, 82: 720-727.
- Seabrook, M.F. and N.C. Bartle. 1992. Environmental factors influencing the production and welfare of farm animals –human factors. In: Phillips, C.J.C., Piggins, D. (ed.) *Farm animals and the environment*. CAB International, Wallingford, UK, pp. 111-130.
- Seabrook, M.F. 1994. Psychological interaction between the milker and the dairy cow. In: Bucklin, R. (ed.) *Dairy System for the 21st century*. American Society of Agricultural Engineers, pp. 49-58.
- Seabrook, M.F. 2001. The effect of the operational environment and operating protocols on the attitudes and behaviour of employed stockpersons. In: Hovi, M., Bouilhol, M. (ed.) *Human-Animal Relationship: Stockmanship and Housing in Organic Livestock*

- System. Proceeding of the Third NAHWOA Workshop, Clermont-Ferrand, 21-24 October 2000. University of Reading, Reading, UK, pp: 23-32.
- Vaerst, M., L. Alban, L. Mogensen, S.M. Thamsborg and E.S. Kristensen. 2001. Health and welfare in Danish dairy cattle in the transition to organic production: problems, priorities and perspectives. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 14: 367-390.
- Vaerst, M., F. Wemelsfelder, M. Seabrook, X. Boivin and A. Idel. 2004. The role of humans in the management of organic herds. *Animal health and welfare in Organic Agriculture*. In: Vaerst, M., Roderick, S., Lund, V., Lockeretz, W. (ed.) CAB International, pp. 205-225.
- Waiblinger, S., C. Menke and G. Coleman. 2002. The relationship between attitudes, personal characteristics and behavior of stockpeople and subsequent behavior and production of dairy cows. *Applied Animal Behaviour Science*, 79: 195-219.
- Waiblinger, S., X. Boivin, V. Pedersen, M.V. Tosi, A.M. Janczak, E.K. Visser and R.B. Jones. 2006. Assessing the human-animal relationship in farmed species: A critical review. *Applied Animal Behaviour Science*, 101: 185-242.
- Wemelsfelder, F. and L. Birke. 1997. Environmental challenge. In: Appleby, C., Hughes, B.O. (ed.), *Animal Welfare*. CAB International, Wallingford, pp. 35-48.

